

U POČETKU STVORI BOG Legitimnost vjerničkog govora*

ZELINDO TRENTI

Pontificia Università Salesiana,
Piazza Ateneo Salesiano, 1
00139 Roma, Italija

Primljeno:
3. 11. 2007.

Pregledni
članak

UDK
222/224.06:231
231.1

Sažetak

Autor je svjestan da se vjernikova »slika o Bogu, kako bi bila vjerodostojna, treba sučeliti s pozornošću prema svijetu«. Sukladno tome, postavlja pitanje je li danas još opravdano govoriti o Bogu i koja je slika o Bogu danas vjerodostojna. Nakon što je razmotrio pojam stvaranja i njegovo krivo shvaćanje, autor ocrtava hermeneutsko obzorje i podsjeća na misao grčkih filozofa te na znanstveno razmišljanje o podrijetlu svemira. Zatim tumači kako Biblija govori o početku i podrijetlu svemira i čovjeka te o Božjom mudrosti koja uređuje svemir. U takvom razmišljanju neizbježno je upitati se i o mjestu i ulozi patnje u ljudskom životu, o čemu Biblija posebno govori u Knjizi o Jobu. Vrhunac govora o Božjem djelu nalazimo u Uvodu u Ivanovo evanđelje i u govoru o utjelovljenju Božje Riječi. Tako postaje jasnije kako je moguće govoriti o Božjoj transcendenciji i o slobodi čovjekova djelovanja.

Ključne riječi: vjernički govor, Božja transcendencija, slika o Bogu, stvaranje

Vjernik se danas sučeljava s kulturom koja je usredotočena na ljudsko iskustvo, smješteno u obzorje vremena, dramatično obilježeno ograničenjem, nestalnošću i zlom.

I religiozno traženje i znakovita religiozna praksa otvaraju prolaz za jedinstvenu pozornost prema »svjetovnome«.

Slika o Bogu, da bi bila vjerodostojna, treba se sučeliti s tom pozornošću prema svijetu, s tim slavljenjem »svjetovnoga«.

Je li još opravdano govoriti o Bogu? Koja je slika o Bogu vjerodostojna?

Ovo je prigoda da se ponovno prouči odnos Boga prema svijetu i preispita govor kojim se koristi vjernička tradicija.

1. POJAM STVARANJA I NJEGOVO KRIVO SHVAĆANJE

Navikli smo da izričaj stvaranje označava *proizvod* Božjeg zahvata od kojega je

nastao svemir. Descartes je najglasovitiji predstavnik kulturalne osjetljivosti koja iznova povezuje stvaranje uz početni trenutak, u kojemu Božji čin označava početak postojanja svemira. Pascal jasno žigoše takvo čitanje: Bog tu ima čistu instrumentalnu i dekorativnu ulogu.¹

Tako je obezvrijedeno dostojanstvo svijeta i iskrivljena slika o Bogu. U korijenu nerazumijevanja nalazi se dvostruko krivo tumačenje.

* Naslov izvornika: *In principio Dio cred. Legittimità del linguaggio credente*, u: "Catechesi" 77 (2007-2008)2, 32-42.

¹ »Ne mogu oprostiti Descartesu: on bi se u cijeloj svojoj filozofiji itekako rado lišio Boga, ali ipak nije mogao ne priznati mu barem onu zvrčku kojom je pokrenuo svijet – nakon toga, što će njemu više Bog.« B. PASCAL, *Misli*. Svezak prvi, Dometra, Zagreb, 2000, str. 309, br. 194.

Prvo se odnosi na pojam stvaranja, koji svakako zahtijeva početak u kojemu je Bog odgovoran; ali uključuje iznad svega duboki svijet odnosa koji Bog uspostavlja u životnom i trajnom odnosu sa stvorenim, čiji život i vrijednost neprestano želi i podržava djelatna i providonosna Stvoriteljeva prisutnost.²

Drugo se odnosi na skup lingvističkih sredstava kojima se koristi drevna tradicija, posebice na religioznom području, uz posebno važnu uporabu mita. U određenom trenutku mit je bio ozloglašen, kao da predstavlja fantastičan i bajkovit bijeg. Međutim, ekspresivna djelotvornost mita nametnula se upravo po njegovoj sposobnosti intuitivnog i egzistencijalno objavljujućeg predviđanja.³ Daleko od toga da bude neki slobodan i fantastičan bijeg, mit može pomoći da se pretkaže duboka intuicija koja je sposobna istražiti samo počelo svijeta.⁴

2. HERMENEUTSKO OBZORJE

2.1. *Pitanje o početku u zapadnom razmišljanju*

Svijet koji se nameće u veličanstvenoj sugestivnosti njegove neizmjernosti ili u vrtoglavom nastajanju i nestajanju, ukratko u mijenama stvari, ne može ne potaknuti ustrajna i neizbježna pitanja.

Grčka ih je misao pokušala istražiti koristeći se sve opreznijom i strožom razumnošću.

U 6. st. pr. Krista Jonjani postavljaju temelje zapadnog razmišljanja pitajući se o naravi i budućnosti prirode. Život ih očarava u svojoj bujnosti, izaziva njihovo divljenje, potiče njihovo razmišljanje. Uočavaju uzvišeni dinamizam u prirodi, pokušavaju naslutiti njegov početak, razlikujući ga od materijalne stvarnosti; priznaju da u početku postoji stvaralački princip –

natura naturans – koji je različit i dublji od »stvari« koje postoje i koji ih može ujediniti. Zajedno s Heraklitom uočavaju Razum, »jer se svi ljudski zakoni hrane jedinim božanskim zakonom, kojima on vlada koliko želi, dostatan je svima i pobjeđuje« (114). Ljudi nisu svjesni da postoji taj Razum, koji je vječan, bilo prije nego što su ga čuli, bilo kad ga čuju po prvi put: jer, kad se sve zbiva prema tom Razumu, ljudi spoznaju da su nestručni...« (19).⁵

Usljed umješnije i sustavnije Aristotelove misli dolazi očevidno do tvrdnje o nepokretnom pokretaču, o čistom činu: »Mora dakle postojati neko takvo počelo kojemu

² Znanstvenici s pravom upućuju na pogrešno razumijevanje: »Biblija kaže da je Bog stvoritelj postavio *određeni* početak 'svoga' svijeta, ali taj početak nije jednostavno 'početak' svijeta, nego početak odnosa između Boga i svijeta«. K. LÖNING – E. ZENGLER, *In principio Dio creò. Teologie bibliche della creazione*, Queriniana, Brescia, 2007, str. 17.

³ »Istinska podloga mita nije misao nego osjećaj. Mit i primitivna religija nisu nepovezani, besmisleni i nerazumski. Međutim, njihova povezanost više je plod jedinstva osjećaja negoli logičkih načela. To jedinstvo odgovara jednom od najsnažnijih i najdubljih poticaja prvobitnog mišljenja.« E. CAS-SIRER, *Saggio sull'uomo*, Armando, Roma, 1971, str. 162. S toga gledišta početna poglavlja Knjige Postanka govore toliko snažno da primjedbe čuvenog matematičara koji neočekivano samosvjesno ulazi u to prvotno veličanstveno viđenje izgledaju smiješne i sitničave. [usp. P. ODIFREDDI, *Perché non possiamo essere cristiani (e meno che mai cattolici)*, Longanesi, Milano, 2007]

⁴ Do mjere u kojoj znanstvenik može formulirati osobito zanimljivo mišljenje o njegovoj vrednoti: »U tome je istinito jedino da pripovijedanje napreduje po slikama koje su nekada bile samo mitološke. Međutim, u povijesti duha, ne postoji suprotnost koja je oprečnija od one između istinskoga mita i one prosvijetljene, trezvene promišljenosti jahvističke povijesti stvaranja, koja je daleko od bilo koje zbrkane mitologije.« G. VON RAD, *Teologia dell'Antico Testamento*, sv. 1: *Teologia delle tradizioni storiche d'Israele*, Paideia, Brescia, 1972, str. 170.

⁵ Usp. R. MONDOLFO, *Il pensiero antico*, La Nuova Italia, Firenze, 1970, str. 43.

je bivstvo djelatnost. Uz to, ta bivstva trebaju biti bez tvari, jer ona moraju biti vječna, ako je išta vječno. Stoga ona bivaju djelatnošću« (*Metafizika*, XII, 6, 1071b), budući da je čista djelatnost jedinstvena.⁶

Zapadna racionalnost je prema tome u potrazi za istinskim tumačenjem svijeta, potaknuta čuđenjem koje svijet u njoj izaziva. Pita se kako je mogao postojati početak, kako može postojati stvarnost: jer to je stvarnost, a ne ništa. Tu racionalnost progoni želja da pronade konačno objašnjenje stvari.

Problem Boga postavlja joj se kao zahtjev krajnjeg jamstva za zadovoljavajuće opravdanje sveukupnosti stvari, apsolutnog početka. I samo tradicionalno religiozno traženje nastoji protumačiti postanak svemira, *creatio ex nihilo*.

2.2. Pitanje o podrijetlu svemira u znanstvenom istraživanju

Zanimanje znanosti za podrijetlo svemira danas nailazi na širok odjek u sredstvima javnog komuniciranja. Znanstveno istraživanje ima osobit ugled; štoviše, čini se da je s obzirom na empirijsku stvarnost upravo znanstveno istraživanje najpripremljenije za davanje ozbiljnih i iscrpnih odgovora na goruća, a često i uznemirujuća pitanja.

Danas je očito da je sugestivnost znanosti motivirana, a sredstva kojima se služi su nova i iznenađujuća. Jednako je tako izniman i doprinos znanosti za shvaćanje svemira.

Masmediji koji su uočili izuzetno zanimanje za to pitanje često, pretvarajući znanost u konja koji se silovito bori protiv religioznih poimanja svijeta, izazivaju nesporazume i trajne polemike, koje se predstavlja bezumnima ili nesuvislima.

Ovdje bismo željeli prikazati osnovne pravce biblijske objave koji opravdavaju vjernički stav o Bogu stvoritelju. Ovo nije

mjesto za pojašnjavanje – koje je uostalom nužno – odnosa između vjere i znanosti, a koje je više puta predloženo zato da se shvati kako ispravan način razmišljanja, koji poštuje pojedina područja i napreduje prema odgovarajućoj epistemologiji, može pomoći i nadopuniti shvaćanje zagonetki pred kojima sebi čovjek začuđeno, a često i zbunjeno postavlja određena pitanja.⁷ Bitno upućivanje na filozofsko i znanstveno istraživanje želi samo podsjetiti kako valja biti svjestan različitih i međusobno nadopunjujućih područja koja se odnose na:

- filozofsko razmišljanje, koje se zanima za tumačenje svemira, i za eventualno upućivanje na stvoritelja
- znanstveno istraživanje koje ispituje uvjete i načine povezivanja empirijskih stvarnosti koje ne poznaju moguću transcendentnu stvarnost i po svojoj su definiciji nezainteresirane za nju

⁶ Usp. isto.

⁷ Prepirka između znanosti i vjere nikad nije u potpunosti prestala. Na teoretskoj razini valja se prisjetiti jasnog epistemološkog razlikovanja. Može se reći da je iza nas duga prepirka koju je podržavala određena znanost pokretanu pozitivističkim pretpostavkama. Ipak je ona dovela do pojašnjavanja specifičnih i komplementarnih vidova, ne toliko na religioznom području koliko s obzirom na filozofsko razmišljanje. To nam omogućuje da danas jasnije promotrimo legitimnost raznih postupaka. S obzirom na suvremeni način razmišljanja, prisjetit ćemo se autora koji je desetljećima bio primjer neusklađenosti između religioznog i znanstvenog istraživanja. Primjer njegova početnog naučavanja je prva od tzv. oksfordskih prispodoba, nazvana Flewov izazov, prema kojoj je svaki govor o Bogu zaobilazan i besmislen. Jednako je tako besmisleno bilo i govoriti o Božjem zahvatu na početku stvorenoga svemira. Danas međutim i sâm Flew misli drugačije. »Više negoli beskrajno velikim, Flew je osvjedočen beskrajno malim. Ustroj DNA, smatra on, toliko je složen te ga je nemoguće zamisliti izvan onoga 'inteligentnog nauma' koji pretpostavlja Božje postojanje. To je uvjerenje sazrilo kod Flewa tek u posljednjim godinama.« A. ZACCURRI, *L'ateo Flew ci ripensa*, u: »Avvenire«, 17. prosinca 2004.

- religiozno razmišljanje koje sebi postavlja pitanja o stvoritelju i o odnosu koji utemeljuje i sada podržava svemir.

3. PITANJE O POČETKU I PODRIJETLU U BIBLIJSKOM RAZMIŠLJANJU

3.1. *Svemir*

Polazište biblijskog razmišljanja potpuno je drugačije od filozofskog ili znanstvenog razmišljanja. Riječ je o vjerničkom razmišljanju Izraela o vlastitoj povijesti naroda koji osjeća da mu je dodijeljen izuzetan zadatak;⁸ Bog se javlja već ot početka i zauzima sveukupnu pozornicu. Od njega potječe veličanstven projekt koji obuhvaća nebo i zemlju te od nje čini divnu čovjekovu postojbinu.

Tekstovi kojima raspoložemo nadugo su prerađivani. Otrpilikom tijekom 6. st. pr. Kr. religiozni stav koji obilježava hebrejski svijet okuplja niz tradicija o tumačenju podrijetla i značenja svemira, u kojima nagoviješta tajanstvenu i blagotvornu moć koja njime vlada.

Za razliku od Grka, koji su usredotočeni na vlastiti spekulativni razum, Hebreji dokazuju posebnu objavu, prihvaćaju tajanstven poziv i postupno ga odgonetavaju. Oni razmišljaju o nekim iznimnim događajima koji obilježavaju njihovu povijest.

Objava koju sakupljaju spaja se u Petoknjžje, jedinstvenu sintezu dalekih i prosvjetljujućih tradicija koje su postupno prožimale njihovu povijest; svećenički stalež, koji je bio najučiniji i naviknut na pisanje, konačno ih kodificira u jedinstvenu i skladnu cjelinu: ustanovljuje onu bitnu jezgru koja je poznata pod imenom Petoknjžje.

Ti tekstovi ostaju najznačajniji tekst hebrejskog i kršćanskog poimanja podrijetla svijeta. Razmišljanje koje je u njima sadržano plod je istraživanja mnogih naraštaja različita mentaliteta. On se zatim

spaja sa strogim i bitnim zbornikom svećeničke verzije i s fantastično-intuitivnim tekstom koji se pripisuje jahvističkoj tradiciji. Pritom je uvijek riječ o dramatičnom usustavljanju u kojemu život pobjeđuje ponor i kaos te pokušava istražiti njegovo neprekidno širenje koje se postupno dinamično raspršuje u svemiru.⁹

U Post 1 sučeljavamo se sa sugestivnom i bistrom razradom razmišljanja o počecima svemira, u jedinstvenu pokušaju da se jasno prikažu sljedeći trenuci, u postupnosti koja teži prema jedinstvenu tumačenju svemira u kojemu čovjek nalazi svoje boravište.

Na čovjekov se lik jahvistički dokument pozornije usredotočuje. U slikovitom i privlačnom pripovijedanju taj tekst stavlja čovjeka u središte izvanrednoga Jahvinog zahvata, koji u osnovnim crtama prikazuje pravce njegova usuda i značenja u stvaranju.

Biblijsko razmišljanje ne trudi se tumačiti prijelaz od ničega prema postojanju. Ono se pokreće neposrednom spoznajom

⁸ Znanstvenik je odlučan upravo kad opisuje dva različita puta, povijesni i kerigmatski. »Povijesno istraživanje traži *minimum* koji će ponuditi kritičku sigurnost; kerigmatski okvir teži naprotiv prema teološkom *maksimumu*... Ne valja međutim vjerovati da je jedan od okvira moguće definirati povijesnim, a nepovijesnim onaj drugi... Bilo bi dobro istaknuti da Izrael svoje tvrdnje crpi iz dubokog sloga povijesnog iskustva, koje je nepristupačno kritičko-povijesnoj metodi. Budući da je riječ o onome što pripada njegovoj vjeri, o tome jedino Izrael može kompetentno govoriti.« G. von RAD, *Teologia dell'Antico Testamento*, sv. 1, str. 134.

⁹ Napose kad su postijedi prva pripovijedanja o stvaranju, očita je razlika između dvaju pripovijedanja koja ga tumače. Svećenički izvještaj (Post 1,1-2,4) nastoji logički i shematski uokviriti stvaranje u tijeku vremena pa ga čak i podijeliti po danima za daljnje organiziranje. Jahvističko pripovijedanje (Post 2,4b-25), koje daje prednost mitsko-fantastičnom obliku, nudi sliku visoke duhovne svijesti. Usp. G. von RAD, *Teologia dell'Antico Testamento*, sv. 1, str. 168.

da se nešto kreće. Ne zanima se za podrijetlo stvarnosti; oduševaljava se za ono što ustanovljuje i pita se o tome kamo smjera njegov dinamizam. Stran mu je problem stvaranja iz ničega (*creatio ex nihilo*). Najnovija istraživanja ne potkrepljuju ni tvrdnju iz 2 Mak 7,28 i iz Mudr 11,17 koje su prihvaćene kao potvrda sveukupnog stvaranja, onoga *ex nihilo*.¹⁰

Tekst međutim omogućuje da se uoče četiri elementa koja, da se tako izrazimo, nastavaju početni kaos. Nad njima djeluje Bog stvoritelj te unosi red i životni dinamizam;¹¹ u sažetoj rekonstrukciji na početku se potvrđuje:

- Božja stvarateljska životna snaga,
- koja se nameće nad nešto nedefinirano i nepromično,
- udahnjuje mu život,
- pokreće ga,
- odlučno vrednuje njegovo značenje: »I vidje Bog da je dobro.«

3.2. *Mudrost koja uređuje svemir*

Izrael je vjerojatno nadugo razmišljao o odnosu Jahve i njegova stvorenog svijeta.

U novijim mudrosnim knjigama, ta se tema iznova pojavljuje u već zajamčenom obzorju tumačenja: stvaranje je usvojena baština i služi kao podloga koja pojašnjava, a često i razrješuje teme koje se s vremenom nameću vjerničkom razmišljanju.

Knjiga Mudrih izreka nudi posebno tumačenje čudesnog reda od kojega je sastavljen svemir: »Kad još ne bijaše načinio zemlje, ni poljana, ni početka zemaljskom prahu; kad je stvarao nebesa, bila sam nazočna« (Izr 8,26-27). Sugestivna figura koja jamči nenadmašivu razumnost svemira.

Iz naraštaja u naraštaj psalmi prikupljaju poticaje stvorenoga u niz osobito iskrenih i snažnih prijelaza koji se kreću od spontanog divljenja do zbornog slavlja stvorenja koje zanosno i uvjerljivo govori o svom

stvoritelju. Psalmi predstavljaju neusporedivi religiozni spjev koji se izvanredno koristi i u kršćanskoj tradiciji. Kao primjer na temu stvaranja upućujemo na nekoliko psalama:¹²

- učinkovita slika dobrog kralja svijeta koji obuzdava i ograničava njegovu razornu moć (Ps 93)
- dirljiva čežnja za Bogom koja obuhvaća svemir i slavi Boga (Ps 104).

3.3. *Mali sažetak*

Glavni pravci drevne biblijske tradicije o stvaranju mogu se ukratko izreći na sljedeći način:

Svijet je životna kuća, organizirana u svemir (Post 1). Bog u svemir poziva svakovrstan život na veliko slavlje. Čovjekov ulazak kruni to djelo i tako započinje slavlje. Čovjekovo vladanje nad svemirom u službi je života (Post 1,26-28). Njegovo prisustvo na poticaj svemira slavi veličinu Boga, koji je gospodar života.

4. OD SNAGE KOJA UREĐUJE SVEMIR DO VLADAVINE NAD ONIME ŠTO POSTOJI: JOB

Riječ je prema tome o osobito pozitivnim pravcima koji ne nijeću zabrinjavajuća pitanja o granicama otpora, koji buja prijetecom kaotičnom silinom, pred kojom

¹⁰ Usp. K. LÖNING – E. ZENGLER, *In principio Dio creò*, str. 18.

¹¹ Prema Post 1,2 prije Boga stvoritelja postoje četiri »elementa«. Te elemente Bog ne stvara, nego ih stvarajući obrađuje: 1. zemlja *tohu wabohu*, tj. svijet koji je protivan životu; 2. tmine kao pogubna, prijeteća moć; 3. prvobitno more i vode kao kaotičan lik prvobitnih mora; 4. vode kao kaotičan lik dvaju prvobitnih mora. Usp. K. LÖNING – E. ZENGLER, *In principio Dio creò*, str. 29.

¹² Za uokvirenje i komentar posebice s obzirom na stvaranje usp. K. LÖNING – E. ZENGLER, *In principio Dio creò*, str. 50. i sl.

neprestano bdije Bog života, u izmjenjivanju razvedrujućih viđenja i onih koja su puna opasnosti.

Razarajuća silovitost potopa naglašava postojeću razinu sukoba. Međutim, i u tom slučaju konačna riječ neprekidno potvrđuje ustrajnu pobjedu života (usp. ohrabrujući simbol duge).

Postupna sve snažnija svijest o stvaranju u Izraelu se potvrđuje na izvornoj spasenjskoj vjeri koju su posebne povijesne situacije potaknule u vezi s temom saveza. Malo-pomalo učvršćuje se dvostruka sigurnost da je Bog stvorio nebo i Izraela. Posljedično tome, iako prilično kasno, stvaranje se javlja kao jamstvo Jahvina vladanja nad poviješću.¹³

Mudrosne knjige promatraju stvaranje u nepokolebljivoj vjeri; štoviše, na podlozi stvaranja temelje sigurnu tvrdnju o spasu Božje vladavine nad poviješću i njegovoj mudroj providnosti s obzirom na život pojedine osobe.

Knjiga o Jobu to izvrsno potvrđuje. U slučaju Joba razmišljanje je dramatično i uznemirujuće: problem više nisu granice i otpor svemira, nego bol, zlo koje muči čovjekovo postojanje, a pritom se čini da ga se ne može objasniti.

Lik Joba prema očajanju vodi pitanje o zlu, boli i, u krajnjem slučaju, zbunjuje i kad se postavlja pitanje o Bogu kao takvom. Koliko je Bog vladar stvorenoga svijeta, jamac pravde u čovjekovim životnim opterećenjima i u čovjekovu djelovanju?

Čini se da žestoka pobuna i potresan prijekor čovjeka Joba podrivaju vedro viđenje sigurna razvoja koji prati život u njegovu nadvladavanju ustrajne odbojnosti kaosa. Stoga i sam Božji zahvat polazi od zanosne obrane vlastita svijeta, u kojemu život pobjednički stupa usprkos svim otporima i ograničenjima koji mu se još suprotstavljaju.

Odatle izranja svijet koji se vrtoglavo širi, postupno slabi otpor i ispunjava praznine; tjeran slobodnom i neodoljivom životnošću u kojoj se najrazličitiji elementi kreću u fantastičnoj i nepredvidivoj igri, premda njima vlada iskusna i moćna ruka: »Gdje si bio kad zemlju utemeljih? Kazuj, ako ti je znanje sigurno. Tko joj postavi kamen ugaoni dok su klicale zvijezde jutarnje i Božji uzvikivali dvorjani?« (Job 38, 4.6b.7)

Bog zapravo ne odgovara Jobu; on ga vezuje uz razmatranje o veličanstvenom i tajanstvenom svemiru, kojega tajnu on jedini poznaje, jer ga je utemeljio i njime vlada.

Pozivanje na stvaranje, slavljenje njegove neistražene veličine, njegova silovitog dinamizma, višnje vlasti kojom ga Bog pokreće, dovode Joba do priznavanja mudrosti kojoj se nije usudio proturječiti.

Job, jednako kao i njegovi prijatelji, promatra svijet u konačnoj nepomičnosti i organiziranosti. Bog poništava njihovo viđenje dinamične životnosti kojom vlada nezaustavljivo načelo koje malo-pomalo ujedinjuje i organizira one teško pomirljive i prividno kaotične vidove koji ga pokreću i organizira ih.¹⁴

Zanos Božja obrana izražava izvanrednu prisutnost koja je upozorena i spremna je započeti nepredvidivu igru života kako bi se potvrdila sve do sukoba i prividne nepomičnosti te višnjom mudrošću vo-

¹³ »Tek se relativno kasno..., iz moći Jahve stvoriteljica dolazi do teološkog zaključka o njegovoj moći nad poviješću«, G. von RAD, *Teologia dell'Antico Testamento*, sv. 1, str. 167.

¹⁴ »Teza Jobove knjige je sljedeća: ono što izmiče spoznaji i ljudskoj proračunljivosti još je daleko od suprotstavljanja tumačenju svijeta koji bi svijet zamislio kao zajedništvo života s Bogom. Ono što izgleda kaotično čovjek iskustveno doživljava kao opasnost za svemir i protiv toga se bori. To međutim može biti dio životnog procesa u kojemu se stvarno 'počelo' očituje tek na kraju, štoviše, njegovo počelo je stvarno nalik cilju.« K. LÖNING – E. ZENGLER, *In principio Dio creò*, str. 49.

dila do cilja koji mu je zacrtan. Pred čovjekom Bog otkriva veo i pomaže mu da razumije kako se iza zagonetke koju čovjek osobno zamjećuje kriju još bezbrojne druge zagonetke. Konkretan i djelomičan problem koji čovjek uočava pretpostavlja bezbrojna daljnja pitanja kojih čovjek nije ni svjestan. Prema tome, ušutkani su i čovjek i njegova uobraženost. Međutim, ljudsko biće je ponajprije poučeno da se pouzda u mudrost koja unosi red i koja je izvršno uredila svemir radeći to postupno i vodeći prema dobru završetku.¹⁵

Odatle i Jobovo čuđenje, njegova predaja i puno priznavanje mudrog Božjeg nauma o njegovu životu. Priznanje je duboko i tajanstveno, ali zato ne manje zajamčeno i smirujuće: »Ja znam, moć je tvoja bezgranična: što god naumiš, to izvesti možeš. Po čuvenju tek poznavah te dosad, ali sada te oči moje vidješe. Sve riječi svoje zato ja poričem i kajem se u prahu i pepelu.« (Job 42, 2.5-6)

Deuteroizaija i Job otvaraju obzorje istraživanju na povijesnom i egzistencijalnom području. Analiza stvaranja čovjeku dopušta promatranje sveukupne stvarnosti, svemira, ne dopuštajući da ga zastraše nerazmjeri i zagonetke koji ga ispunjavaju. Oni su dio te izvanredne životnosti koja se neprekidno širi, a kojoj je, iako ju je nemoguće identificirati, ipak namijenjen siguran cilj. Povijest je dramatičnija, složenija i još više zbunjuje; upućivanje u stvaranje dopušta da ju se prouči s dostatnim mirom i povjerenjem, uočavajući u njoj ono što Bog povjerava čovjeku.

5. BOG ULAZI U SVOJE STVARANJE: UTJELOVLJENJE

Međutim, Božje djelo, iako je začudno, nalazi svoj vrhunac u Uvodu u Ivanovo evanđelje. Riječ ulazi u samo stvaranje; pri-

hvaća i prisvaja njegov vidljiv oblik. S Ivanom se razmišljanje vraća na početak, prije stvaranja: » U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog« (Iv 1,1).

Prema tome, nije to više personifikacija nego iskonska stvarnost koja živi s Bogom, u zajedništvu s njim; ne promatra zadivljeno svemir, nego u nj ulazi kako bi na nečuven način postala njegovim djelom: »I Riječ tijelom postade i nastani se među nama« (Iv 1,14). Tako nam omogućuje da *vidimo njegovu slavu*, a ta je povlastica zabranjena čak i Mojsiju (usp. Izl 19).

Božja prisutnost među ljudima beskrajno širi smisao stvaranja. Bog stvaranja ne samo da pokreće život i promatra kako se on brzo i nezaustavljivo širi, postupno pobjeđuje kaos te malo-pomalo priprema izvanrednu gozbu kojoj mogu pristupiti sva bića. Dapače, on sam postaje dio tog života te širi granice sve dok ne dohvati njegovo božanstvo.

Čovjek je sretan naslovnik tog saziva; omogućen mu je pristup samom Božjem životu, ukoliko to želi.

Prema tome, slika koja iz toga proizlazi jest slika života koji se širi u svemiru, pobjeđujući otpor kaosa; tamo gdje dolazi do ljudskoga postojanja širi se sve do zajedništva s Bogom, za sve one koji prihvaćaju njegov izvanredni dar.

6. ZAKLJUČNO RAZMIŠLJANJE

– *Proučene činjenice*

Bog na početku. Bog u konstruktivnom i trajnom odnosu sa svojim stvorenjem, jamac dobrote, procesa razvoja, tajnu kojega čuva. Djelatna, a ujedno i transcendentna prisutnost.

¹⁵ G. von RAD, *Teologia dell'Antico Testamento*, sv. 1, str. 468.

- *Dostignuća i pitanja*
- *Stvaranje*, pokrenuto voljom Jahvinom, u životnom i konstitutivnom odnosu s Bogom, zajamčeno Božjom vjernošću i trajnom skrbi.
- *Čovjek*, počasni gost na životnoj gozbi, korača u Božjem društvu, osobno odgovoran za stvoreno i za njegovu budućnost.
- *Bog* ulazi u povijest, potpuno se u njoj angažira (Krist), ostaje transcendentan, jamac je slobodna čovjekova poduzetništva.

7. PRODUBLJENJA

Neka dostignuća zahtijevaju interdisciplinarno i interkulturalno sučeljavanje. Naznačujemo ih unaprijed spominjući pojedine tematike o kojima će biti govora drugom prigodom.

a) *Stvaranje* se sve jasnije nameće kao središnja os istraživanja i shvaćanja stvarnosti u njezinoj sveukupnosti; istraživanje može biti samo interdisciplinarno.

Zahtijeva epistemološku ispravnost: svaki predmet pozvan je držati se vlastite kompetencije te poštivati i eventualno prihvaćati doprinose drugih predmeta.

b) Temeljno razmatranje odnosi se na vjerničko razmišljanje. Jasno je da Izrael posjeduje vlastito obzorje tumačenja povijesti. Bilo ono istinito ili lažno, valja ga ispitati po onome što govori. Doprinos koji daje shvaćanju o podrijetlu svijeta i o njegovu sadašnjem stanju osobit je doprinos koji nudi zagonetki i misteriju koji obuhvaća svemir. Stoga je prvenstveni zadatak istraživanja stroga i točna rekonstrukcija tog tumačenja; za to se ponajprije zalažu biblijske i hermeneutske znanosti.

S tog gledišta, eventualni naglasci i kritike obavezno su podvrgnuti jasnoj analizi

o ispravnosti i strogosti upotrebljene metode. Tamo gdje je to besprijekorno, ne može se osporavati put i tvrdnje do kojih se dolazi, osim u ime nekompetentnosti i zlonamjernosti.¹⁶

c) Novije teološko istraživanje nudi osobito dragocjene smjernice. One se ne tiču toliko tvrdnji o stvaranju o kojemu teologija neprekidno razmišlja, koliko jasnih i kvalificirajućih uvjeta prvotnog Božjeg zahvata i odnosa koji uspostavlja sa stvaranjem. To su napose sljedeća dva uvjeta:

- Svemir, koji stvara Božja riječ, ne zamišlja se u završenoj i statičkoj organizaciji. Tumači ga se prvenstveno kao početak života u njegovu vrtoglavom, nepredvidivom i postupnom ujedinjavanju; temeljna činjenica za sučeljavanje s današnjim znanstvenim istraživanjem.
- Čin stvaranja i njegov rezultat ne promatraju se kao velik i konačan čin koji Bog izvršava u dalekoj prošlosti, nego u njegovoj današnjoj relacionalnosti: stvoritelj i stvorenje nerazdvojno su povezani, a njihova bitna veza je dinamična i konstitutivna.

Biblijski tekst predstavlja stvaranje kao konačno, a zajamčeno Božjom vjernošću. Tako se značenje svemira projicira u dimenziju kojoj je mjera Bog jedini.

d) Neprestana živa povezanost stvaranja sa stvoriteljem potiče na pozorno istraživanje odnosa Boga s čovjekom, koji je pozvan biti kruna stvaranja.

Knjiga o Jobu je primjer u vezi s time. Veliki problemi ljudskog postojanja smje-

¹⁶ Slučaj koji spominje P. Odifreddi (usp. bilj. 3) samo je jedan od najnovijih brojnih postupaka koji pretjerano pojednostavljaju biblijski tekst u slobodnoj nekompetentnosti. Voltaire im je glasovit učitelj. Zlonamjeran je i zna da je takav: klevećite, klevećite, nešto će i ostati.

štaju se na neprobojnu i tajanstvenu pozadinu sveopće vladavine koja čvrsto i tajanstveno pripada Božjoj vlasti.

Stvaranje stoga postaje široko i izazovno obzorje na koje se projicira čovjekov život kako bi se uočilo ako ne baš jasno tumačenje a onda barem sigurno obilježje višnjeg znanja koje vodi osobni i kolektivni život.

e) U dinamičkoj perspektivi u kojoj se promatra sveukupno stvaranje sve je preče pitanje o tome koja je čovjekova uloga i što on stvarno čini.

Svijet nije još dovršen; svijet je *u nastajanju*. Kamo vodi njegov razvoj, koji dio pripada čovjekovoj prisutnosti i njegovu angažmanu kako bi ga se privelo sretnu svršetku?

To je još zanimljivije zato što su novija istraživanja neuobičajeno snažno istaknula pritisak, uvjetovanje odnosno doprinos, koje materijalne situacije mogu vršiti na ljudski život u njegovoj povijesnoj konkretnosti. Teološko razmišljanje, napose teologija oslobođenja, tome je posvetilo oduševljene stranice.

f) Naravno, konstitutivni odnos stvoritelja sa svojim stvorenjem postavlja u pitanje autonomiju zemaljskih stvarnosti i slobodu čovjekova djelovanja. Ujedno se postavlja i pitanje o Božjoj transcenciji u svijetu i o mjestu prisustva koje ga stva-

ra i podržava a da ne poništi nego štoviše jamči njegovu postojanost.

Razmišljanje je uvijek tražilo različito rješenje s obzirom na mnogobrojne mogućnosti. Novija je filozofija pronašla dobar putokaz u kratkoj tvrdnji: *Bog – transcencija – nije, nego čini da bude*. To čini pomoću zakona koji pripadaju stvarnosti. Zbog toga razna istraživanja i njima sukladne discipline mogu postojati ne obazirući se na hipotezu o Bogu. Postoji konstitutivna prisutnosti kojoj je moguće naslutiti tragove, barem u najstrožem zahtjevu razumnosti svojstvenom za filozofsko istraživanje.

e) Posljednja primjedba tiče se govora.

Analiza koju se predlaže na poticaj novijih teoloških razmišljanja dodaje dimenziju vrtoglavog dinamizma što ga podrazumijeva stvaranje, a to je bitno za sučeljavanje s aktualnim znanstvenim mentalitetom. To je napose i odlučan poziv na tumačenje svemira kao onoga što se stvara u neprekidnom, temeljnom i konstitutivnom odnosu.

Posljedično tome, govor koji ih želi ispravno vrednovati, promatra i ono što je stvoreno i njegova stvoritelja polazeći od njihovih obostranih odnosa.

To je ujedno i obzorje u okviru kojega ćemo u budućim razmišljanjima analizirati druge činjenice koji se odnose na čovjeka u svijetu i na njegovu sveukupnu odgovornost.